

МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ТАЖРИБАСИ

Маматалиев Тўлқин Хушмамат ўғли

Тошкент давлат юридик университети, мустақил изланувчиси

Аннотация. Ушбу мақолада масофавий таълимнинг халқаро доирада асослари ва бугунги кунда Ўзбекистонда ушбу таълим шаклининг аҳамияти ва долзарблиги, масофавий таълим замонавий ахборот жамиятида ўрни, глобал масофавий таълим бозори, олий таълим ташкилотларида масофавий таълимни ташкил этиш, масофавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган талаблар ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: глобал ўзгаришлар, масофавий таълим, келажак таълими, масофавий таълим статистикаси.

Аннотация. В данной статье рассматриваются основы дистанционного образования в международных рамках и важность и актуальность этой формы образования в Узбекистане на сегодняшний день, роль дистанционного образования в современном информационном обществе, мировой рынок дистанционного образования, организация дистанционного образования в высших учебных заведениях. образовательные учреждения, требования к организации дистанционного обучения.

Ключевые слова: глобальные изменения, дистанционное образование, образование будущего, статистика дистанционного образования.

Abstract. This article discusses the foundations of distance education in the international framework and the importance and relevance of this form of education in Uzbekistan today, the role of distance education in the modern information society, the global distance education market, the organization of distance education in higher education institutions, the requirements for the organization of distance education.

Key words: global changes, distance education, future education, distance education statistics.

Сўнги икки йил ичида анъанавий таълим концепция тубдан ўзгарди. Аудиторияда жисмонан ҳозир бўлиш энди ягона ўрганиш имконияти эмас. Ҳозирги кунда барча хоҳлаган вақтда ва хоҳлаган жойда, агар онлайн бўлса, сифатли таълим олиш имкониятига эга. Биз ҳозир янги даврга – масофавий таълим инқилобига кирмоқдамиз[1].

Дарҳақиқат, дунё бўйлаб таълим хилма-хиллиги билан тез ўзгариб бормоқда. Таълим глобал миқёсида ҳисобга олиш керак бўлган ижтимоий, иқтисодий, маданий омилдир. Олий таълимга нибатан ортиб бораётга эҳтиёжларни қондиришнинг энг самарали усулларида бири масофавий таълимнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлашдир[2].

Бабсон Сурвей Ресерч Групп томонидан ўтказилган сўнги сўровга кўра , Қўшма Штатлардаги олий таълим талабаларининг 30 фоиздан ортиғи камида битта масофавий курсни ўтамоқда [3]. Масофавий таълим –барча учун оқилона танловдир. Талаба сифатида бу қийин мавзу бўйича маҳоратингизни ошириш ёки янги маҳоратни ўрганиш учун фойдали ўрганиш усули бўлиши мумкин.

Олимларнинг фикрича, келажак университетлари масофавий таълимга асосланади. Масофавий таълим етказиб беришда интернет ва ахборот-технологияларидан (АКТ) юқори даражада фойдаланиш таълим олиш имкониятини янада кенгайтириш имкониятини беради [4].

Аҳолининг ортиб бориши, кўпроқ билимга асосланган хизмат кўрсатиш саҳолари ва меҳнат бозоридаги глобал ўзгаришлар, тез суратлар билан ривожланаётган дунёда мунтазам равишда қайта ва доимий равишда таълим олиш, билимларни янгилаб боришни шарт қилиб қўйди.

Дунёнинг ривожланган мамлакатлари бу каби муаммоларга дуч келгани сабабли, Олий таълимнинг барча шакллари, жумладан масофавий таълим шаклини кенгайтириш, сифатини ошириш, ҳар бир инсон учун таълим олиш ҳуқуқини, тенгликни таъминлаш чораларини кўрмоқда. Халқаро тажрибалар ўрганилиб таҳлил қилинганда масофавий таълимнинг ягона ҳуқуқий тартиби ёки сиёсати йўқлиги кузатилди.

Қуйидаги мамлакатларда масофавий таълим шакли ўзаро келишувлар асосида тартибга солинган бўлса (Бруней, Индонезия, Малайзия, Сингапур, Таиланд,

Ветнам ва Тинч океани ороллари мамлакатлари, Австралия, Кук ороллари, Мирконезия, Фижи, Кирибати, Маршалл ороллари, Науру, Янги Зеландия, Ниуэ, Папау-Янги Гвинея, Самоа, Саломон ороллари, Тонга, Тувалу, Ванунту, Янги Каледония ва Френч Полинезияси), шулардан, Малайзия, Ветнамда масофавий таълим бўйича қонунлар қабул қилинган[5].

Айрим олимлар масофавий таълим анъанавий таълимдан фарқли равишда алоҳида сифат кафолатига эга бўлиши керак деб фикр беришади. Шу боиздан масофавий таълимнинг меърий-ҳуқуқий базалари шакллантиришда сифат кафолатларига алоҳида эътибор бериш керак деб ҳисоблашади[6].

Ҳозирда масофавий таълим шаклини ташкил этишда етарлича ҳуқуқий асослар мавжуд эмаслиги, инфратузилманинг етишмаслиги, АКТ дан фойдаланишдаги муаммолар тўсиқ бўлмоқда.

Масофавий таълим таълимнинг бир шакли бўлса-да, амалиётда халқаро тенденциялар периферик тизимларига жиддий таъсир кўрсатди. Бир вақтнинг ўзида масофавий таълим трансмиллий ва трансчегаравий олий таълимга бўлган талабни қондира олдиган ягона таълим шакли сифатида қаралмоқда.

Масофавий таълимни ҳуқуқий тартибга солишда ижтимоий аҳамиятига жиддий эътибор бериш зарур. Чунки ўзининг мослашувчанлиги ва АКТ билан боғлангани билан бошқа таълим шаклларида буткул ажралиб туради. Олий таълимдаги масофавий таълим шаклини таҳдид сифатида қабул қилиш, юриспруденция ҳам педагогикада ҳам исботланмаган[7].

Масофавий таълимнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини шакллантиришдан асосий кўзланган асосий мақсад жамиятда, ижтимоий ҳаётда, таълим соҳасида масофавий таълимнинг роли ва ҳиссасини чуқурроқ тушуниш, ижтимоий ва иқтисодий муаммоларни ҳал қилиш, хусусан таълимдаги самарадорлик ва ўсиш, масофавий таълимнинг Олий таълимдаги кенг имкониётларини белгилаб қўйиш ва тартибга солишда номоён бўлади.

Масофавий таълимнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини шакллантириш бўйича Осиё-Тинч океанининг 24 та давлати мисолида ўтказилган тадқиқотларга кўра, мазкур мамлакатларда масофавий таълим бўйича меърий-ҳуқуқий базалар учта даражада мавжуд: халқаро, миллий ва маҳаллий институционал даражада[9].

Олий таълим муассасаларида масофавий таълимни ташкил этиш ҳолати ва истиқболлари тўғрисида ривожланган хорижий мамлакатларнинг тажрибалари ўрганилди.

Жумладан, Германия Федератив Республикаси Олий таълим муассасаларида масофавий таълим самарали амалга оширилмоқда, Германия Олий таълим муассасаларида масофавий таълим ходимлар малакасини оширишга катта эътибор қаратган. Германияда Олий таълим соҳасида масофавий таълимни бошқариш ва назорат қилиш учун “Forum DistancE-Learning” ассоциацияси тузилган бўлиб 2016 йилда 80 га яқин хусусий муассасалар аъзо бўлиб 400 000 дан ортиқ талабани масофавий ўқитиб келмоқда 2015 йилда Германиянинг барча университетлари ва амалий фанлар университетларида таҳсил олган жами 2.8 миллион талабанинг 1.5 фоизи масофавий таълим дастурларида ўқишга кирган.

Кобленз ва Ландоу университетларида талабалар сони ҳар бир сессия учун 15 тадан кўп бўлмайди. Концентрация ва умумий чарқоннинг олдини олиш учун видеоконференция икки соатдан ошмайди. Бундан ташқари ўқув йили давомида бир маротаба бир ҳафта давомида талабалар ва ўқитувчилар учрашиб фикр алмашадилар.

Талабалар қайси синхрон ёки асинхрон бўлишини мустақил равишда аниқлайдилар. Шу билан бирга, таълим муассасасининг ўқув дастурида назарда тутилган ўқув вақтининг камида 30 фоизи синхрон бўлиши керак[11] (қолган ўқув вақти асинхрон тарзда ташкил этилади).

Шунингдек, масофавий таълимни ташкил этиш алоҳида шакл сифатида таълим муассасаларида, масалан, соғлиғи сабабли, вақтинча эгаллаб олинган ҳудудда яшовчи ва ҳоказолар сабабли ёки индивидуал тайёргарликка муҳтож бўлганлар учун алоҳида шакл сифатида стандартлаштириш мумкин.

Шунга қарамай, норматив-ҳуқуқий муносабатларни адекват тартибга солиш учун масофавий таълим тизимидаги давлат сиёсатини акс эттирувчи, масофавий таълимнинг мақомини белгилаб берувчи ва уни таъминлаш учун минимал лицензиялаш шартларини белгиловчи комплекс ҳуқуқий ҳужжат зарур. Таълимнинг етарли даражада илғор қонунчилик ҳамда меъёрий-ҳуқуқий базасини шакллантириш фуқароларнинг таълим олиш ҳуқуқларини амалга оширишни таъминлайдиган асосий омиллардан биридир.

Таълим соҳасида етарли, самарали қонунчилик базасини қабул қилиш, амалдаги қонунларга ўз вақтида ўзгартиришлар киритиш, шунингдек, қабул қилинган қонунларни ҳаётга татбиқ этиш долзарб, муҳим ва мураккаб вазифадир. Шунини таъкидлаш керакки, масофавий таълимни ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш муаммосининг долзарблиги бу ҳолда таълим

фаолияти асосан ахборот-телекоммуникация муҳотида жамланганлиги билан изоҳланади. Таълим муассасаси ўқувчиларнинг ўқув натижаларини мунтазам равишда мониторингини амалга ошириши, шунингдек, ўқув жараёни давомида уларга ёрдам кўрсатиши шарт.

Талабаларнинг таълим натижаларини баҳолаш ахборот-коммуникация (рақамли) технологиялари, жумладан, видеоконференсалоқа орқали тақдим этилган ресурслардан фойдаланган ҳолда ҳам офлайн, ҳам онлайн режимда амалга оширилиши мумкин[12]. Масофавий таълим жараёнида талабаларнинг дарслари ва ўқув натижалари тўғрисида ҳисобот қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади (журналда, ютуқлар сертификатиди).

Масофавий таълим статистикаси масофавий таълим бозорининг катта ўсишини, масофавий таълим муаммоларини ва электрон таълим саноатининг келажагини кўрсатди[13].

Онлайн таълимнинг ўсиши масофавий таълим талабаларига мослашувчанликни, қулай фойдаланишни ва арзон нархларда таълим олиш имкони бермоқда.

Агар маҳаллий университетлар ёки мактаблар маълум бир даража ёки курс тақлиф қилмаса, масофавий таълим талабаларга шундай муассасага киришга имкон беради. Масофавий таълим талабаларга бошқа ҳолларда эга бўлмаган ресурслар ва тадқиқотларга глобал киришга йўл очади.

Ишлайдиган талабалар учун масофавий ўқитишнинг нисбатан қулай тартиби чекланган синф жадвалига қараганда яхшироқ ишлайди. Бу чекка ҳудудларда яшовчи талабалар ёки шахсий таълим олиш учун бора олмайдиган ногиронлар учун фойдалидир.

Масофавий таълим кўп йиллар давомида дунёнинг муҳим қисми бўлиб келган бўлса-да, Совид-19 пандемияси таълим муассасаларига масофавий таълим беришнинг зудлик билан зарурлигини исботлади.

Қуйидаги статистик маълумотлар масофавий таълим бозори келажакда қандай ва нима учун ўсиши кутилаётганлигини кўрсатиши мумкин:

2025 йилга келиб, онлайн таълим бозори 325 миллиард доллар атрофида бўлиши кутилмоқда. 2024 йилга бориб таълим бозоридаги сунъий интеллектнинг умумий қиймати 6 миллиард долларгача ошиши мумкин. Онлайн таълимга таянадиган академик муассасалар - Фортуне 500 компанияларининг 40% дан ортиғи ўз ходимларини ўқитиш учун фойдаланади[14].

Буюк Британиянинг энг йирик онлайн университети Очик университет онлайн ўқув курслари ҳар бир талаба бошига карбонат ангидрид чиқиндиларини 85 фоизга камайтиришга ва синфдаги таълимга қараганда 90 фоизга камроқ энергия истеъмол қилишга олиб келиши ҳақида ишончли далиллар келтирди. Масофавий таълим статистикасида сиз глобал миқёсда содир бўлаётган воқеаларнинг ўзига хос тенденцияларини кўриш мумкин. Корпоратив таълим 200 миллиард долларлик саноатга айланди, масофавий таълим бу миқдорнинг ярмидан кўпини эгаллайди. 2011 йилда аллақачон электрон ўқув курслари энг машҳур ўқув технологияси бўлиб, иш берувчиларнинг 80 фоизи фойдаланади. Бугунги кунга қадар бу ҳақиқат бўлиб қолмоқда Масофавий таълим курсларини ишлаб чиқариш ва тақдим этиш юзма-юз машғулотларга қараганда 90% камроқ энергия истеъмол қилиши ва бир киши бошига 86% камроқ CO2 эмиссиясини ишлаб чиқариши мумкин[15]. Ишга жалб этилган ишчи кучларини фаол равишда ўрганиш мунтазам равишда тренинг таклиф қилмайдиган рақобатчиларнинг ҳар бир улуши учун деярли 3 барабар кўп даромад келтириши айтилади. Компанияларнинг 42 фоизи масофавий таълим уларнинг даромадларининг сезиларли даражада ошишига олиб келгани ҳақида ўз-ўзидан хабар беришади.

Ташкилотларнинг 70% га яқини мобил таълимни таклиф қилади. Фортуне 500 компанияларининг 40% дан ортиғи электрон таълимдан мунтазам ва кенг фойдаланмоқда. Глобал ташкилотларнинг 72% электрон таълим уларга ўз соҳаларида рақобатдош устунлик беради.

АҚШ компанияларининг 60% дан ортиғи смартфон технологияси орқали ўрганиш имкониятларини таклиф қилади. Видео веб-фаолият глобал миқёсда онлайн фаолиятнинг 80% дан ортиғини ташкил қилади, уларнинг катта қисми курслар ва ўқув видеоларидир.

Академик масофавий таълим статистикаси ҳақида гап кетганда, олий таълим талабалари ўз таълим учун онлайн таълим усуллариغا қанчалик таянишини кўриш мумкин. АҚШ олий таълим факультетининг 65% очик таълим ресурсларини қўллаб-қувватлайди

Талабаларнинг 50% га яқини ўтган йили масофавий таълимнинг қандайдир кўринишида қатнашганликларини маълум қилишди

Масофавий таълим талабалари ҳар бир соатлик машғулот учун юзма-юз методларга қараганда 5 барабар кўпроқ материал ўрганиши айтилади.

Юзма-юз ўқитиш усулларидаги 8-10% билан солиштирганда, масофавий таълим курслари учун талабаларни ушлаб туриш даражаси 35-60% гача ошган. Ўз-ўзини ўрганиш учун масофавий таълим воситалари асинхрон ва синхрон усул сифатида танилган

Ушбу асинхрон таълим усули ўтказилган барча машғулотларнинг 20% дан ортиғини ташкил қилади

2022 йилда масофавий таълим бозори ҳажми бўйича статистик маълумотлар мобил таълим сектордаги энг тез ривожланаётган бозорлардан бири бўлиб қолаётганини кўрсатади. Ўтган йиллар давомида ўртача 20% дан ортиқ барқарор ўсиш суръатларини сақлаб қолди. 2015 йилда мобил таълим бозори бор- йўғи 7,98 миллиард долларни ташкил этди. 2020 йилда бу рақам 22,4 миллиард долларга кўтарилди. Мутахассисларнинг тахминига кўра, бу рақам СОВИД-19 пандемияси ва бутун дунё бўйлаб тобора кўпайиб бораётган мобил фойдаланувчилар гуруҳи туфайли тез ўсган. Шунингдек, улар 2027 йилга келиб мобил электрон таълим бозори 80,1 миллиард долларгача кўтарилишини тахмин қилмоқдалар[16].

Ишга жалб этилган ишчи кучларини фаол равишда ўрганиш мунтазам равишда тренинг таклиф қилмайдиган рақобатчиларнинг ҳар бир улуши учун деярли 3 баравар кўп даромад келтириши айтилади.

Компанияларнинг 42 фоизи электрон таълим уларнинг даромадларининг сезиларли даражада ошишига олиб келгани ҳақида ўз-ўзидан хабар беришади. Ташкилотларнинг 70% га яқини мобил таълимни таклиф қилади. Фортуне 500 компанияларининг 40% дан ортиғи электрон таълимдан мунтазам ва кенг фойдаланмоқда.

Глобал ташкилотларнинг 72% электрон таълим уларга ўз соҳаларида рақобатдош устунлик беради. АҚШ компанияларининг 60% дан ортиғи смартфон технологияси орқали ўрганиш имкониятларини таклиф қилади

Видео веб-фаолият глобал миқёсда онлайн фаолиятнинг 80% дан ортиғини ташкил қилади, уларнинг катта қисми курслар ва ўқув видеоларидир.

Кўпгина университетлар энди Соурсера ёки Удемй каби қулай онлайн платформалар ҳақида гапирмаса ҳам, уларни таклиф қилишади . Ҳозирда хатто ҳукуматлар ҳам қўшилиб, мамлакатга хос версияларни таклиф қилмоқдалар.

Биргина 2021 йилда МООС 40 миллион рўйхатдан ўтган. Электрон таълим статистикасига кўра, 2022 йил ҳолатига кўра, ушбу сектордаги талабалар 220 миллионни ташкил этади[17].

Тахминан 65% АҚШ профессор-ўқитувчилари онлайн ўқув курслари ва таълим ресурсларини қўллаб-қувватлайди[18]. Кўриб турганингиздек, электрон таълимнинг ўсишидан фақат талабалар хурсанд эмас, балки профессор-ўқитувчилар ҳам хурсанд.

Биргина 2021 йилда МООС 40 миллион рўйхатдан ўтган. Электрон таълим статистикасига кўра, 2022 йил ҳолатига кўра, ушбу сектордаги талабалар 220 миллионни ташкил этади .

Тахминан 65% АҚШ профессор-ўқитувчилари онлайн ўқув курслари ва таълим ресурсларини қўллаб-қувватлайди.

2019 йил охирига келиб , глобал масофавий таълим бозорининг бозор қиймати 187,877 миллиард долларни ташкил этди. 2020 йил учун онлайн таълим статистикасининг ўсишига кўра , у ҳозирда 200 миллиард доллардан ошди ва 2026 йилга келиб 376 миллиард долларга кўтарилиши мумкин .

Масофавий таълим статистик маълумотларига кўра , масофавий таълим таълим учун жуда кўп афзалликларни беради, улардан баъзилари:

- Муайян маърузага бир неча марта кириш,
- Янгиланган маърузаларга осон кириш,
- Кўп талабалар бўлса, осон кенгайтирилиши,
- Жисмоний жойлашувга бўлган эҳтиёжни бартараф этиш, шу билан харажатларни камайтириш.

Таълимни ривожлантиришнинг ҳозирги тенденциялари биринчи навбатда қонунчилик даражасида белгилаб қўйилган ва таълим соҳасига энг янги ахборот технологиялари жуда тез жорий этилмоқда. Шу сабабли, муҳим камчилик - бу жараёни тартибга солувчи қўллаб-қувватлашнинг йўқлиги. Қонун чиқарувчи жамият ҳаётининг барча соҳаларини, жумладан, таълимни ҳуқуқий тартибга солишга салбий таъсир кўрсатувчи ахборот технологияларининг ривожланиши билан ҳамқадам эмас. Бироқ, масофавий таълим бутун дунёда замонавий ахборот жамиятида таълимнинг энг истиқболли, гуманистик ва интеграциялашган шакли сифатида тан олинган ва шунинг учун у тегишли меъёрий ёрдамни талаб қилади.

Масофавий таълимнинг ҳуқуқий асосларини шакллантириш ҳуқуқий тартибга солиш билан бир вақтда, сифат даражасини оширишга ҳам хизмат қилиши

мумкин. Масофавий таълимни ҳуқуқий тартибга солиш керакли имкониятлар ва хизматларни тақдим этишда ҳам муҳим омил бўлиши мумкин. Барқарор ҳуқуқий ва молиявий базани таъминлаш, халқаро ва миллий, инстутсионал даражаларда инновациялар ва ижодкорлик, амалиётга таъсир кўрсатиш ва шакллантириш ҳамда фойдаланиш, сифат масалаларини ҳалқ қилиш, тенглик ва муваффақият, ўзгарувчан технологиялар, меҳнат бозорлари, масофавий таълимнинг йирик трансчегаравий тадқиқотлари орқали олинган тажрибалар масофавий таълимнинг стратегик йўналишини белгилашда муҳим омил бўлади.

REFERENCES

1. <https://www.educations.com/articles-and-advice/5-reasons-online-learning-is-future-of-education-17146>
2. <https://www.assignmentexpert.com/blog/globalization-of-modern-education>
3. <https://www.babson.edu/about/our-leaders-and-scholars/faculty-and-academic-divisions>
4. <https://www.educations.com/articles-and-advice/5-reasons-online-learning-is-future-of-education-17146>
5. Open and Distance Education Policy Briefing March 2013 Publisher: INTERNATIONAL COUNCIL FOR OPEN AND DISTANCE EDUCATION ISBN: 978-82-93172-19-2
6. <https://educheer.com/essays/online-education-vs-traditional-education>
7. https://www.researchgate.net/publication/299135386_The_Research_on_Legal_Issues_of_Virtual_Distance_Education
8. Open and distance education policy briefing march 2013 publisher: international council for open and distance education isbn: 978-82-93172-19-2
9. Open and Distance Education in Australia, Europe and the Americas: National Perspectives in a Digital Age
10. <https://thebestschools.org/resources/synchronous-vs-asynchronous-programs-courses>
11. <https://ltl-school.com/online-vs-offline>
12. Distance Learning Statistics and Growth of Online Education in 2021 Chang Chen March 4, 2021, <https://otter.ai/blog/distance-learning-statistics>
13. Distance Learning Statistics and Growth of Online Education in 2021 Chang Chen March 4, 2021, <https://otter.ai/blog/distance-learning-statistics>

Proceedings of International Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Moscow, Russia

Date: 11th November, 2022

ISSN: XXXX-XXXX

Website: econferenceseries.com

14. <https://skillscouter.com/online-learning-statistics>

15. Astonishing E-learning Statistics for 2022, Bobby Chernev Updated Aug 09, 2022. <https://techjury.net/blog/elearning-statistics>

16. Best Online Learning Platforms for 2022 Eve-Carrie Updated: October 09, 2022
<https://techjury.net/best/online-learning-platforms/>

17. <https://techjury.net/blog/elearning-statistics>

18. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions>

E- Conference Series

Open Access | Peer Reviewed | Conference Proceedings

E- CONFERENCE
SERIES